

FECR-İ ÂTİ ENCÜMEN-İ EDEBÎSİ

Cafer ŞEN*

Özet

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte II. Abdülhamid döneminde faaliyetlerini yeraltında sürdüren mecmua ve gazeteler yer yüzüne çıkar. Gerek bu mecmua ve gazetelerde tefrika edilen, gerekse kitap olarak yayınlanan edebi eserler gündelik, ucuz siyasi ve toplumsal konuları tem edindir. İşte Fecr-i Ati Encümeni bu ortamda kurularak edebiyatın belirli bir üst düzey duyuş ve düşünüş estetiğı olduğunu hatırlatır. Fecr-i Ati şair ve yazarları başlangıçta II. Abdülhamid aleyhtarı İttihad ve Terakki Fırkası sempatanıdır. Lakin encümen üyesi Ahmet Samim'in öldürölüşü Fecr-i Ati ile İttihad ve Terakki Fırkası'nın arasını açar. Fecr-i Ati de edebiyatta yeniliğı savunduğundan II. Meşrutiyet yıllarında çeşitli grupların hedefi haline gelir. Fecr-i Ati ediplerinin toplandıkları Hilal Gazetesi baskına uğrar. Hâlbuki onlar dönemin siyasi karışıklığından daima uzak kalmaya çalışır. Fecr-i Ati Encümeni, bünyesine topladığı yirmi dört şair ve yazarıyla neredeyse II. Meşrutiyet dönemi edebiyatını tek başına temsil eder. Bu yazar ve şairler daha sonra Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Türk edebiyatının önemli isimleri olur.

Anahtar Kelimeler: Fecr-i Ati, Fecr-i Ati Encümeni, II. Meşrutiyet ve Fecr-i Ati

Abstract:

Literary Commission of Fecr-i Ati

With the proclamation of the II. Constitutional Period the periodicals and newspapers, which had carried on their activities underground in the Hamidian era, came into the picture. The literary works, which were not only serialized in these periodicals and newspapers but were also published as books are about daily, worthless political and social subjects. The Fecr-i Ati Encümeni was established in this circumstance. It reminds people that literature was a higher level of esthetic of perception and arguing. Initially Fecr-i Ati poets and authors were sympathizers of the Committee of Union and Progress due to Committee's opposition to Abdulhamid. However, the assassination of the Ahmet Samim, who was a member of Fecr-i Ati Encümeni, had a negative impact on the relations between Fecr-i Ati and the Committee of Union and Progress. In the II. Constitutional Period, Fecr-i Ati became target of various groups due to their innovative views on literature. Hilal Newspaper, where the Fecr-i Ati poets and authors gathered, was raided. Whereas, they wanted to stay away from the political chaos of the period. Fecr-i Ati Encümeni represented the II. Constitutional Period Literature with twenty-four poets and

* Yrd. Doç Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

authors alone. These authors and poets became significant names of the National Literature and Turkish Literature of the Republican Era.

Key Words: Fecr-i Ati, Fecr-i Ati Encümeni, II. Constitutional Period and Fecr-i Ati

1. Fecr-i Âtî Encümeni'nin Toplanması: İstanbul basını üzerinde 1901'den 1908'e kadar süren sıkı denetim, mecmua ve gazetelerin edebî faaliyetlerine ket vurur. Sadece Galatasaray Sultanîsi'nde bir kısım edebiyat meraklısı genç, edebî faaliyetlerde bulunur(İzzet Melih, 1919: 5). Taşrada İstanbul'daki kadar sıkı denetim olmadığından mecmualar etrafında edebî toplantılar görülür. İzmir'de "Muktebes gazetesinde ve Selânik'te Çocuk Bahçesi mecmuasında 1904-1905 seneleri arasında"(Başol, 1941: 100) Ömer Naci, Emin Avni, Rasim Haşmet, Âkil Koyuncu, Ali Canip, Mehmet Behçet, Tahsin Nahit, İbrahim Fazıl, İbrahim Necmi, Süleyman Şevket'in katıldığı edebî hareketler mevcuttur. 1906'da bu gençlerin bir kısmı Darülfünun için İstanbul'a gelerek Hukuk Mektebi'ne kaydolar(Reşat Fevzi, 1930: 185). Aralarında "şık zarif tipler" "enteresan poz veren uzun saçlı şairler" bulunan bu gençler "tatil günlerinde" "teneffüs aralarında, hocaların gelmediği derslerde" Hukuk Mektebi'nin bahçesinde "bir çam dibine toplanıp edebiyat bahisleri etrafında" konuşurlar(Reşat Fevzi, 1930a: 200). Sohbetlerde Cenap Şahabettin'in "Sembolizm" yazılarıyla A. de Musset, Albert Samain, Henry de Regnier'in "elemli, hüznü şiiirleri" okunur(Başol, 1941: 143). Fecr-i Âtî'yi kuracak gençlerin bu sembolizm sempatisi; onların, şiiirlerdeki vezin ve kafiyeyi silikleştirir. Bu nedenle yazdıkları şiiirler "vezinsiz, kafiyesiz, manasız"(M. K, 1910: 2) "nazma bir parça yakın şiiire pek uzak" bulunur(Blöf Simalar, 1910: 3). Muhalifler tarz şiiirler yazanları "şair diye kayda mütereddid" kalır(Bir Şair-i Nâ-gâh Zuhur, 1910: 7). Bu şairlerden Tahsin Nahid, Mehmet Behçet, Ali Süha Hanımlara Mahsus Gazete'de hem şiiirlerini yayımlar, hem çam altı toplantılarına katılır. Siyasi yönetim toplantıları hoş karşılamaz. Bu nedenle çam altında toplananlar "sürülmek, nefyolmak, aç kalmak ve öldürülmek" istemediklerinden dikkatli davranırlar(Reşat Fevzi, 1930b: 215). Toplantılarda Ahmet Haşim'in Şiiir-i Kamer manzumeleri çok okunur. Genç edipler "bu şiiirin istinsah edilmiş nüshalarını, maroken kaplı, küçük" defterlerle ceplerinde taşır. Dönemin edebiyat ortamını anlatan Halit Ziya'nın Mai ve Siyah romanındaki kurgusallık bu ediplerin hayatında gerçeğin yerini alır. Romandaki Ahmet Cemil tipi İstanbul edipleri arasında moda olur; "koltuğuna bir iki Fransızca mecmua, kitap sıkıştırın, saçlarını uzatan Babiâli caddesinde bir aşağı bir yukarı, kütüphane kütüphane, matbaa matbaa" dolaşır, şairlik için "bir kıyafet, bir şekil tespit" edilir, Ahmet Cemil'in "hayal ve hüsrancı bir sarî hastalık gibi" genç şairlerde kendini gösterir(Reşat Fevzi, 1930c: 234). Fecr-i Ati'yi kuracak bu gençlerin, şiiirlerinde; "peçeli deniz", "ey hasta kamer", "bülbul-i ab" gibi kullanımlar muhalifler tarafından eleştirilir(Kahkaha,

1327: 152). En çok eleştirilen ise Ahmet Haşim'in şiirlerindeki "kamer" imgeleridir(Korse, 1910: 3).

Fecr-i Âtî'yi Galatasaray, Selânik ve Mercan'dan gelen edipler oluşturur. Selânik'ten gelenler İbrahim Necmi, Mehmet Behçet, Ali Canip, Süleyman Şevket'tir(Reşat Fevzi, 1930d: 252). Emin Bülent, Tahsin Nahit, Hamdullah Suphi, Müfit Ratip Galatasaray'dan gelenlerdendir. İbrahim Allaâtin ve arkadaşları Mercan'dan gelmişlerdir(Reşat Fevzi, 1930e: 296). Bu gençler, hem Fuzuli, Nedim ve Şeyh Galib'i okur, hem Fransızca'dan şiirler tercüme eder. Onların bu tutumu "Alamod köstümü ak; tavr ü kıyafet/ Avrupa'dan; gözleri de ruhu kadar müstehzi"(Ahmed Rıfki, 1327: 2) ifadeleriyle eleştirilir. Genç edipler tercümeyle kalmaz, telif eserler de verirler. Mehmet Behçet'in Nefti Kanatlar, Tahsin Nahit'in Serâb-ı Müstakbel ve Ali Süha'nın Mezamir-i Elem adlı eserleri vardır(Reşat Fevzi, 1930f: 286). Muhalifler, bu ilk dönem eserlere dilinin eski olduğu eleştirisini yöneltir(Edhem Hidayet, 1327: 166).

Fecr-i Atî'yi kuracak edipler, kışın "şiir fırkasına iltihak" eden Tahsin Nâhid'in evinde toplanır(Refik Halit, 1325: 6). Bab-ı Ali caddesindeki "Gayret kütüphanesi, işte o zamanki genç sanat âşıkalarının toplanıp konuştuğu, lâzım olan kitaplarını tedarik ettikleri" bir diğer mekandır(Reşat Fevzi, 1930g: 314). Genç edipler, zamanın "yemyeşil şairane" "gezinti yerlerinden" olan Kadıköy'ndeki büyük çayırılıkta da buluşur. Cuma ve pazar "genç kız ve erkekler" edipler "bir kabile halinde" burada gezmeye çıkar(Reşat Fevzi, 1930h: 326). Bu edipleri, bir "mahfil-i edebîde" toplamayı ilk olarak Şahabettin Süleyman dile getirir(Karaosmanoğlu, 1990: 30).

2. Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi'nin Kuruluşu: Şahabettin Süleyman, "kalburüstü görünen ne kadar şair ve yazar varsa, kapı kapı dolaşır" "Hilâl matbaasının bir odasında" toplar. Hilâl matbaasındaki ilk toplantıda Faik Ali, Fecr-i Atî Encümeni'nin "geçici başkanı ve isim babası" olur. Encümen, "edebiyat alanında çığır açmak iddiasında" olduğundan "çığır belirtecek bir dövüz" bulmak zorunda olduğunu düşünür. Bunu Şahabettin Süleyman bulur: "Sanat şahsî ve muhteremdir."(Karaosmanoğlu, 1990: 31). Bu toplantıda Celâl Sahir, uzun saçlarıyla Mavi ve Siyah'daki Ahmet Cemil'e benzerken Refik Halit "uzaktan uzağa Aşk-ı Memnu'daki hoppa ve züppe Behlül'u" andırır(Celal Sahir, 1326: 294). Encümene, Fecr-i Âtî'den önce Sînâ-yı Emel adı teklif edilir. Bu ad "yazılışı sevimsiz, telâffuzu güç, mânâsı karışık" bulunur. Encümene, Sînâ-yı Emel ismini Ahmet Haşim teklif eder(Refik Halit, 1940: 6). Yakup Kadri ise ilk toplantıda Haşim'in bulunmadığını belirtir(Karaosmanoğlu, 1990: 91).

Fecr-i Âtî Encümeni'nin kurulduğu Servet-i Fünûn'un 25 Mart 1909 tarihli 930. sayısında okuyuculara duyurulur(Tevcihât ve Havâdis, 1909:

147). Bir yıl encümen hakkında başka habere rastlanmaz. 31 Mart isyanında Fazıl Ahmet “mürettiphane en son tashihlerine bakarken” Hilal gazetesi baskına uğrar. Fazıl Ahmet, Ahmed Şuayb, Celâl Sâhir ve Şefik Esat hayatlarını zor kurtarıırken asiler gazetede ki makineleri ve mürettiphaneyi tahrip ederler(Yücel, 1989: 66). Siyasi karışıklıklardan dolayı encümen, ancak Servet-i Fünûn’un 11 Şubat 1325(24 Şubat 1909) tarihili 977 numaralı nüshasında manifesto niteliğindeki Fecr-i Ati Encümeni Beyannamesi’ni yayımlayarak üyelerinin adlarını şu şekilde sıralar: Ahmet Samim, Ahmet Haşim, Emin Bülent, Emin Lâmi, Tahsin Nahit, Celâl Sahir, Cemil Süleyman, Hamdullah Subi, Refik Halit, Şehabettin Süleyman, Abdülhak Hayri, İzzet Melih, Ali Canip, Ali Süha, Fâik Âli, Fazıl Ahmet, Mehmet Behçet, Mehmet Rüşti, Köprülüzâde Mehmet Fuat, Müfit Ratip, Yakup Kadri(Fecr-i Ati Encümeni Beyannamesi, 1910: 277). Beynamede adı geçmese de İbrahim Alaattin de üyeler arasındadır(Dizdaroğlu, 1979: 83).

Muhalifler “Fecr-i Âtî’nin tulûuyle Şarkın o parlak, münevver gazze-i ulviyetinin” karardığını iddia eder(Şinaver, 1330: 70). Encümene yöneltilen diğer tenkit ise; “Diyorsun şair olmak pek kolay bir şey imiş yalnız;/ Mey ister, kâğıd ister, hem de aşk ister, bahar ister./ Evet hep ister oğlu ister... amma ey Ayn. Lam, Bey;/ Benim fikrimce bunlardan mukaddem iktidâr ister”(Bir İntihâr-ı Musîb, 1910: 3) mısralarında görüldüğü gibi edebiyatta iktidar olmak istemeleridir.

3. Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi’nin Faâliyetleri: Fecr-i Âtîciler, Servet-i Fünûn’da yazmaya başladığında dergi “sekiz yüz kadar” basılmaktadır. Fecr-i-Âticiler, dergiyi “ele alınca 300-400 nüsha” artar. Ahmet İhsan, onlara “ayda önce sekiz altın verirken sürümün çoğalması dolayısı ile iki altın daha arttırarak yazı ücretlerini on altına” çıkarır, onlar “bu parayı aralarında” paylaşır(Yücel, 1989: 73). Servet-i Fünun’da “parayla yazı yazmaya başlayan” Fecr-i Aticiler kendilerini Edebiyat-ı Cedîdeciler’in varisi kabul eder(Reşat Fevzi, 1930h: 327). Servet-i Fünûn şairlerinden Celâl Sâhir ve Fâik Âli’nin encümene dâhil olması ise muhalifler tarafından; “Bir dostum sormuştu: -Üdeba-yi cedide’den size kıymetli hiç bir şey kalmadığını iddia edebilir misiniz? Bir latife olsun diye: Kıymetli iki şey kaldı, demiştim. Faik Ali ve Celal Sahir.”(Tahsin Nahid, 1327: 5) ifadeleriyle eleştirilir.

Fecr-i Aticiler edebiyat sohbetlerinde değil, gündelik hayatta da bir araya gelir. Onlar, Kadıköyü’nde, Moda’da, Haydarpaşa’da gezerler. Buralarda “cuma, pazar akşamları top oynayan birçok Fecr-i Âtî şairine” tesadüf edilir. Onların “içlerinde güzel formalarla, zarif jestlerle çok güzel futbol oynayanlar” mevcuttur(Reşat Fevzi, 1930i: 931). Tahsin Nâhid ve Celâl Sâhir mekan olarak adayı da önemser. Onların “adadaki çam altlarında geçen birçok aşk” şiiri vardır(Reşat Fevzi, 1930i: 410). Celâl Sâhir’in tavırları “aman efendim tanıyamadım. Biraz vechen değişmişsiniz. -Evet

artık edebiyatı bıraktım. Binaenaleyh saçımı da kestirmek icab etti. Pek güzel bilirsiniz. Saçsız edebiyat olmaz”(Arı, 1326: 275) ifadeleriyle alay konusu olur. Muhaliflere göre Celal Sahir “şiiirden iflas” ettikten sonra dile müdahale etmiş, şiiirlerinde “size sizden, sizi sizinle ve siz” gibi zamirler kullanmasıyla Türkçe yazmıştır(Jupon, 1910: 2). Celâl Sâhir’in eleştirilen diğer tavrı şiiirlerinde tekrarladığı “aşk” temasıdır(Ziba, 1325: 4). Onun “kadından, sevdadan, naz ü niyazdan, isitiğnâ-yı aşıkâneden bahsetmeyen bir eseri vardır: Girid’e”. Celal Sahir, bunu da öğrencisine yazdırmıştır(Refik Halit, 1325a: 5). Celâl Sahir ve Tahsin Nahid’in şiiirlerindeki temler benzer olduğundan muhalifler, ikisini aynı manzumede eleştirir: “Nahid! Bilir misin? Ah bilsen/Sahir! Gecelerle nasıl inlerim/Bilsen ve sevsen/Sevsen ve gelsen/Siyah kargalar, baykuşlar canım(!)/Bütün kuşlar gelseler/Cemîleler serpseler/Biz uçsak sehâblara(!) semâlara/Asûmanlara/Başlasak ve ebediyyen ölmese/Bir Fecr-i Âtî bi-fütûr/Ve çekil ey en meftûr”(İğne 1910: 3).

Fecr-i Âtîcilerle üst sınıfa mensup ailelerin gittiği eğlence yerlerinde de tesadüf edilir. Buralarda “Fecr-i Âtî sanatkârları giyiniş itibarıyla çok şıklar” “Paris’te çıkan en son moda elbise, gırvat, ayakkabı İstanbul’da ilk defa” Fecr-i Âtîciler üzerinde görünür. Onlar “Beyoğlu’na çıkar, vitrindeki şık eşyayı gözden geçirir, beğendiklerini alır”, “bunları yakıştıramak için aynanın karşısında uzun zaman uğraşır, ter döker.”(Reşat Fevzi, 1930c, 240). Bu nedenle muhalifler, onları; “Başkalaş bir parça dostum;/Kalma yalnız bir ‘poet’/Koyma تنها sakın beni bu gece/Randevu verme kimseye hiçi!/Cafe’de Francais’a kalk gidelim/Dinlemek isterim biraz da ‘matchitche’”(Şinaver, 1910: 2) mısralarıyla Fransız mukallitliğiyle suçlar. Bu tenkitler zamanla Fecr-i Âtî tipini ortaya çıkarır. İşte “uzunca saçlarımdan, azıcık çapkınca tavrımdan;/Geçen gün muhteşem bir konferansında o sanmışlar./Katıldım gülmeden, akşam biri anlattı lâteşbih:/Beni de ‘Fecr-i Âtî’ nin meğer azası sanmışlar”(Şinaver, 1910a: 2) mısralarda ironik olarak çizilen bu tip Fecr-i Âtî’ye mensuptur. Bu tip; “Bir hayal monşerleri, pardonlu, sık sık ‘mersi’si/Dinlenilmezdi fakat yanında ah... ol metresi/Kendisi ‘Âtî’ ye mensupmuş, değil hâl-aşına;”(Şinaver, 1910b:3) mısralarıyla hicvedilir. Muhalifler Servet-i Fünûncular için kullandıkları “dekadan” sıfatına karşılık Fecr-i Âtî şiiirine “yeni poeto”, şairine “poesie”(Şinaver, 1910c: 2) adlarını uygun görür.

Fecr-i Âtîciler, “sanat şahsi ve muhteremdir” ilkesiyle “ideolojik mesnede” dayanmadan “yaşadıkları devrin edebi gelişmeleri engelleyen bir takım politik ve sosyal şartlardan korunmak hedefini” güder(Karaosmanoğlu, 1990: 34). Bu tavidaki encümen edipleri “tefekkür etmeyen ve inceliklerden mütehasıs olmayan erbâb-ı tesa’vra” ifadeleriyle eleştirilir(Papağan, 1326: 54). Üyelerinin hepsi encümenin, siyaset karşısındaki tavrına sadık kalmaz. Ahmet Samim, Sadâ-yı Millet’te İttihad

ve Terakki Fırkası'na muhalefete başlar. Fazıl Ahmet'le "Posta ve Telgraf Müdüriyet-i Umumiyesi(Sirkeci Büyük Postane) karşısındaki sokaktan Köprü'ye(Galata köprüsü)" ilerlediğinde öldürülür(Fazıl Ahmet, 1991: 66). Bunun üzerine Fecr-i Aticiler, Servet-i Fünun'u Ahmet Samim'e dair ağıtlar ve teröre yönelik protestolarla çıkarır. Bu hadiselerin akabinde Fecr-i Âtîciler, Hilâl matbaasını terk ederek, Nuruosmaniye civarındaki bir evde, sonra Beyoğlu'nda bir odada, nihayetinde Servet-i Fünûn matbaasındaki dairede toplanır(Yakup Kadri, 1990: 34).

Dönemin süreli yayınları da Fecr-i Aticileri tartışmaların odağına çeker. Bunlardan biri Hande Mecmuası'dır. Yakup Kadri, Refik Halit'in, kendini Beyoğlu'nda "papas kadar afif ve bâkir"(Yakup Kadri, 1909: 2) hissettiğini yazar. Hande Mecmuası bu cümleye atfen "Fecri Âtî'ciler şimdi de bekâretlerini isbata kalkışıyorlar" ifadelerini kullanır. Bunun üzerine "Emin Bülent, Tahsin Nahit gibi pazısına güvenen Fecri Âtî'ciler Hande gazetesi idarehanesine" basarak "bu yazının sahibini bastonla dövmeğe teşebbüs" ederler. O "yazı, Fecri Âtî'ciler; bu dayak da Handeciler tarafından birer dâva mevzuu" olur. Vakanın "tanıklarından biri olarak mahkeme önüne çıkan Baha Tevfik, kendisinin de mensup olduğu Handecilerin dâvayı kaybetmelerine" neden olur. Mahkemede "eli sopalı Fecri Âtîciler de bir sıra teşkil" ederler(Yücel, 1989: 56). Yakup Kadri'ye göre encümenle davalık olan mecmua Hande değil Eşref'tir(Karaosmanoğlu, 1990: 38). Bahsi geçen mecmuanın Hande olduğu, Servet-i Fünûn'da davanın nasıl sonuçlandığını bildiren haberde verilir(Yücel, 1989: 55).

Fecr-i Aticiler bir kütüphane kurmak ister; çünkü önceki edebi nesil Servet-i Fünûncular "Edebiyat-ı Cedîde Kütüphanesi" kurmuştur. Bu kütüphanede yayımlanan kitaplar; "kırmızı kapaklı ve kenarları beyaz şeritlidir", kitaplardaki "kitap ve yazar adları da beyazdır."(Dizdaroğlu, 1979: 92). Fecr-i Aticiler, şiiirlerinde "daima mavi, neftî hülyalara" vurgu yaptığından onların kitapları "mavi renge bürünerek" çıkar(Reşat Fevzi, 1930h: 327). Fecr-i Âtî Kütüphanesi'nden Tahsin Nahid'in Ruh-i Bî-kayd, Cemil Süleyman'ın Timsâl-i Aşk, Köprülü-zâde Mehmed Fuad'ın Hayat-ı Fikriyye'si yayımlanır. Muhalifler bu eserleri başarısız bulur. Edhem Hidayet, Ruh-ı Bî-kayd'la Timsal-i Aşk'ın "hiçbir edebî kıymete haiz" olmadığını belirtir(Edhem Hidayet, 1327: 166). Rûh-ı Bî-kayd'da "hissedilmeyerek yazılmış pek çok suni nümâyişler"(Raif Necdet, 1326: 460) mevcuttur; çünkü "kayıdsız ruh: Elemsiz baş, kadersiz cisim, mânâsız dimağ demektir"(Hayâl-i Cedîd, 1910: 4). Muhalifler, Tahsin Nahid'in eserlerinde "kat'iyen fikir ve mantık" bulunmadığını iddia eder(Handekar Sahife, 1328: 112). Tahsin Nahid'e yöneltilen bir diğer tenkit, şiiirlerinde "aşkı, yine aşkı, daima aşkı" işlemedir(Pembe Balon, 1326: 3). Ayrıca Celâl Sâhir'in Buhran ve Beyaz Gölgeleer'i de "aşk, sevmek, seviyorum,

sevdim, sevmeyeceğim” gibi kelimelerle süslenerak acelece matbuata verilmiş eserlerdir(Korse, 1910a: 3).

Fecr-i Âtîciler belirli günlerinde toplanır; yazılanlar üyeler karşısında okunur, eleştirilere göre gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra yayımlanır. Fransız Akademisi’ndeki gibi encümen üye alınacağında özel günler düzenlenir, söylevler verilir. Üç hafta üst üste toplantılara katılmayanlar üyelikten çıkarılır(Dizdaroğlu, 1979: 90). Bu faaliyetlerinden rahatsızlık duyanlar, “Destan”(Diken, 1326: 7) kaleme alarak, Fecr-i Atî’yi “Edebiyat-ı Cedide aleyhdârlığıyla ithâm” ederken(Müfid Ratib, 1326: 19) diğer kısmı encümenin “dünkülerin lisanını büsbütün terk” edemediğini düşünür(Yeni Lisan, 1911: 26). Bunlara göre Fecr-i Atî “zühreleri, Sühâlar’ı, Nahidler’iyle beraber kararip inhisap edecek” düşecektir(Tuhaf Fıkralar, 1326: 7). Çünkü encümen “kelimeleri eski kâmus sahifeleri arasında bularak bir muvaffakiyet imiş gibi lisâna katmaya” çalışmaktadır(Bugünküler, 1327: 3). Encümen edipleri ise Servet-i Fünûncuları “lâyık oldukları veçhile hürmet ve takdir ile telâkkî” etmekle birlikte “onların vazîfelerini bitirmiş”, olduğuna inanır(Müfid Ratib, 1327: 19).

Muhalifler, Fecr-i Atî eserlerini ya “(Büyük bir muharrirle Fecr-Âtî namıyla nam edenlerden küçük bir şair arasında) Küçük Şair: Efendim şu şiirlerime lütfen atf-ı nazar buyurur musunuz? Muharrir: Oğlum! Şimdi pek meşgulüm! Ne kadar zahmet ise de şuradaki sobaya kendi ellerinizle atıveriniz”(Hayal-i Cedid, 1910: 3) gibi diyaloglarla görmezlikten gelir ya “söyler gibi sustuğum demler/Hançeremde ukdelenen kahreli teessürler!/Akar... ve evet güzelim akar, akar.”(Fecr-i Âtî Müntesiblerinden Elif, Be 1910: 2) mısralarıyla encümen tarzı şiirler yazabileceklerini iddia eder. Muarızlar, “Ah o Melike-i Ruh-efşan”, “Ah Ey Sivilice Kız”, “Ah Ey Hissiyet-şinas”(Jupon, 1910a: 1) gibi kullanımlara dayanarak Fecr-i Âtî şiirindeki kadın imgelerini eleştirirler. Muhalifler, encümen eserlerinin okunmaması gerektiğini “karilerime tavsiye ederim, bu eserleri okumasınlar. Daha okumasınlar. Henüz onları anlayabilecek seviyeye gelmedik”(Korse, 1910: 3) ifadeleriyle telkin ederler. Bunlar karşısında Müfit Ratib ise “encümenin âtîde de-mucîb-i iftîhâr olmasa bile-yüzünü kızartmayacak üç cild kitabı” çıkardığı düşüncesindedir(Müfid Ratib, 1326: 19). Ali Canip de encümen ediplerinin Timsal-i Aşk ve Ruh-ı Bi-kayd gibi iki önemli esere imza attıkları görüşündedir(Ali Canip, 1325: 407). Muhalifler ise Rûh-ı Bî-kayd’da gerek “edep ve iffet namına”, gerekse “şiir ve efsun namına” bir şey bulunmadığı kanaatindedir(Hayal-i Cedid, 1326: 2).

4. Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsi’nin Dağılışı: Fecr-i Âtîciler II. Abdülhamid’e karşı İttihad ve Terakki Fırkası’nın yanında yer alır. Bu fırkanın muhaliflerinden Sadâ-yı Millet ve encümen yazarı Ahmet Samim öldürülünce Fecr-i Âtî’yle İttihad ve Terakki Fırkası’nın arası açılır; çünkü

encümen, Ahmet Samim'in cinayetinde bu firkadaki hizipleri sorumlu tutar. Siyasi iktidara hâkim İttihad ve Terakki de Fecr-i Âtî'yi sıkıştırmaya başlar. Encümenin ilk bildirisinde yirmi edibin adı zikredilirken bir yıl sonrakinde bu sayıda ve isimlerde değişiklikler olur. İkincisinde isimleri görülmeyen Ahmet Samim 1910'da öldürülmüş, Mehmet Behçet Beyrut'a gitmiş, Ali Canib, Genç Kalemler'e katılmış, Emin Lâmi, Hamdullah Suphi, Abdülhak Hayri, Ali Süha, Mehmet Rüşti encümeninden ayrılmıştır. Hayrettin Bey, Süleyman Fehmi Bey ve Enis Behiç de Fecr-i Âtî'ye dahil olmuştur.

Fecr-i Âtî Encümeni dört başkan değiştirir. İlki, Fâik Âlî, ikincisi Fazıl Ahmet, üçüncüsü Hamdullah Subhi, son başkan Celâl Sâhir'dir. Encümen başkanlarının şairlerden seçilmesi "evet; artık şiirin ser-levhasını tayin etmişti. Seviniyor, bir çocuk gibi ellerini çırpıyordu. Yazacak, gayet ateşin yazcak, sonra Fecr-i Âtî'ye intisab edecek, reis olacak ve edebiyatta yeni bir inkılab vücuda getirecekti" ifadeleriyle eleştirilir(Sahide, 1326: 141). Encümenin dört başkan değiştirmesinin nedenlerinden biri anlaşmazlıklardır. Hamdullah Suphi'nin başkanlığında, muhalifler Yakup Kadri ve Refik Halit'e çok yüklenirler. Refik Halit bir yazıyla "bu saldırıları yanıtlamak" isterse de Celâl Sahir ve yandaşları "yanıtın basılmasına karşı" çıkarlar. Yakup Kadri'nin de Şahabeddin Süleyman'ı muarızları karşısında savunan yazıları da encümende tepki alır. Bir "çeşit sansür" uygulanarak yazıların "neşrine müsaade" edilmez. Refik Halit'le "sansürü koymak isteyenler arasında şiddetli bir tartışma" olur, Refik Halit'le Yakup Kadri "Fecr-i Âtî'den çıkıp" gider. Hamdullah Suphi başkanlığı bırakır, yerine Celâl Sahir getirilir. Servet-i Fünûn'da; "Fecr-i Âtî Encümen-i Edebîsinden: Encümenimizde alâusul bu hafta reis intihabı iktiza ettiğinden âzânın Pazar günü akdolunacak içtimada hazır bulunmaları lüzumu beyan olunur"(Dizdaroğlu 1979: 86) ifadeleriyle yer alan haberde seçim üyelere duyurulur.

Refik Halit, Fecr-i Âtî ve Servet-i Fünun'dan ayrılınca Eşref'te "Yeniler" başlığıyla, edebî portreler çizer. Bunlardan birinde Şahabettin Süleyman'ın savrukluğunu; "bugün zengindir, müsriktir, neşelidir, yarın fakirdir, muhtaçtır fakat yine neşelidir."(Refik Halit, 1325b: 1) ifadeleriyle ortaya koyar. Refik Halit'in Hamdullah Subhi'nin hayata karşı tutumunu ise "sigara içmez, biranın tadını bilmez, tütün dumanından kaçır, kanun-u sanide pencere açtırır." ifadeleriyle dile getirir(Refik Halit, 1325c: 1). Şiirlerinde, birçok edibî ve siyâsiyi eleştiren Fazıl Ahmet de Refik Halit'in kalemine takılır. Yazar, onun mahallede yürüdüğünde birçok çocuğu arkasına taktığını ironik olarak ortaya koyar(Refik Halit, 1325d: 1). Yakup Kadri de Eşref'te "Yeniler" başlığıyla kaleme aldığı yazıda Refik Halit'e ait ilk izlenimlerini, "aman Ya Rabbi! dedim; bu ne hırçın, ne şımarık, ne cılız bir çocuk"(Yakup Kadri, 1325: 1) ifadeleriyle ortaya koyar.

Refik Halit ve Yakup Kadri bırakıp gittikleri encüme birlikte döner. Encümendeki “konuşmalar artık ikide bir parlamentolardaki tartışmalar haline” gelmez. Encüme katılmayı arzulayanlardan; “önce adaylıklarını koymaları, eserlerini göstermeleri” istenir. Adaylar gizli oyla red veya kabul edilir. Kabul edilenler için yapılan “merasimde karşılıklı nutuklar” söylenir(Karaosmanoğlu, 1990: 57). Fecr-i Ati bu törenlerle kendine “academicien süsü” verir. Böylesine bir toplantıya katılan Haşim’in “ne demek istediğini” Neyyir’den başka hiç kimse anlayamadığından herkes onunla “alay etmeye” kalkışır. Haşim de “söğüp sayarak toplantıyı” terk ederken Reji’de maiyetindeki müdürlerinden İzzet Melih’le karşılaşmamak için Fecr-i Ati toplantılarına bir daha katılmaz(Karaosmanoğlu, 1990: 91). Bu toplantıları ciddiye almayanlardan biri de “Kirpi” müstear ismini kendine uygun bulan Refik Halit’tir.

Fecr-i Aticiler bir encümen üyesi olduklarını yadsımazlar, fakat “topluluk içindeki kişilerin düşüncelerinde özgür olduklarını, birinin düşüncesinin öbürlerini bağlamadığını” savunurlar. Bu nedenle Celâl Sahir, Fecr-i Âtî’nin “meslek-i edebî” olmadığını belirtirken Ali Canip, encümen üyelerinin “efkâr-ı edebiyesinde hür ve müstakil” olduğunu ifade eder. Müfid Ratip, ediplerin, Fecr-i Âtî adı altında “sanatlarının şahsiyetini ve hürriyetini muhafaza etmek şartıyla” toplandıklarına değinir. Ahmet Haşim, Fecr-i Âtî’ye bağlananların “kefâlet-i müteselsile ile birbirine bağlı” olmadığı görüşündedir(Dizdaroğlu, 1979: 110). Fecr-i Âtîciler, “bir topluluk oluşturmakla birlikte, her noktada özdeş” değiller. Birinin beğendiğini diğerleri beğenmez, hatta birbirlerini eleştirir, bunu “düşünce özgürlüğü adına” yaparlar. Ahmet Haşim’e göre onları “karşılıklı sevgi” bir araya getirmiştir. Bu sevgi, “bu arkadaşlık duygusu, topluluğun uzun süre yaşamasını” sağlamamıştır; çünkü onlar temelde birleşseler bile, “yazını ve sanatı anlama biçimlerinin değişik olması, ayrı yorumlara gitmeleri” onların aralarındaki bağları zayıflatmıştır(Dizdaroğlu, 1979: 111).

Fecr-i Âtî’nin dağılıp nedenleri arasında maddî imkânsızlıklar da vardır. Encümeni “asıl bitirip eriten” “züğürtlük, zavallı Fecr-i Atî’nin ölümsüz kuvvet geçinmesine izin” vermez. Encümenin başkanları Celal Sahir ve Faik Ali “yavrularını taşımaktan usanmaz bir kedi” gibi “bütün mal ve mülkü teşkil eden birkaç sandalyeyle” encümeni birçok yere taşır. Sonunda Servet-i Fünûn’da encüme verilen “odanın başka bir işe tahsis edilmesi, Fecr-i Atî’yi büsbütün iflasa sevk” eder(Fazıl Ahmet, 1991: 36). Nihayetinde Hamdullah Suphi “Türk Ocağı’nın başına” geçerken “nazenin hanımlar şairi Celâl Sâhir iriyarı komitacılarla” bir araya gelir. Köprülüzade Mehmet Fuad, Şahabettin Süleyman’la “Hak” gazetesine geçer. Bu gazete “bellibaşlı kalem sahiplerini ve hassaten yeni yetişen genç yazarları avlamak için İttihadçılar tarafından kurulmuş bir ağıdır.”(Karaosmanoğlu, 1990: 58). Encümen ediplerinin gittiği mecmualardan biri de Cemâl Nâdir’in

Rübâb'dır. Rübâb'ın edebî müdürlüğüne Şahâbettin Süleyman getirilince dergi, sayfalarını, hem encümene hem encümen muhâliflerine açar. Şahâbettin Süleyman; Tevfik Fikret, Cenâb Şahâbettin, Halit Ziyâ gibi Servet-i Fünûncularla birlikte Fecr-i Âtî'den Faik Âli, Emin Bülent, Ahmed Hâşim, Yakub Kadri, Refik Halit'in de sükût ettiğini belirtir(Şahâbettin Süleyman, 1328: 222). Bu yazıyı Rübâb'da cevaplayan Hakkı Tahsin'e göre Fecr-i Âtî, Bülend ve Haşim'i yetiştirmiş ne bir Fikret, ne bir Raûf çıkarabilmiş, ne de Cenâb'ı temsil edebilmiştir(Hakkı Tahsin, 1328: 234). Selâhaddin Enis'e göre ise Fecr-i Ati ediplerinin eserlerinde "süslü kelimelerden başka hiçbir şey, bir rûh, bir esâs" yoktur(Selahaddin Enis, 1328: 251).

Rübâb'ı, Fecr-i Âtî'ye yöneltilen tenkitlere açan Şahâbettin Süleyman, bu eleştirilere aynı dergide cevap verir. Yazar, Fecr-i Âtî karşısında oluşan edebi neslin "ellerindeki rübâbın telleri bî-âhenk bozuk olmasına rağmen kazanmak" istediğini belirtir(Şahâbettin Süleyman, 1328a: 257). Bu yazıyı cevaplayan Ali Nâci'ye göre Fecr-i Âtî dört yıllık müddet zarfında memlekette hiçbir fikri ve içtimâ inkılâb vücûda getirmemiştir(Ali Nâci, 1328: 290). Şahâbettin Süleyman bu yazıya verdiği cevabında, encümente "tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs, tarz-ı ifâdesiyle" bir kaç edibin az bir zamanda "pek derin izler vücûda" getirdiğini belirtir(Şahâbettin Süleyman, 1328: 314). Rübâb'da Hâlîl Fahri de encümene yüklenerek Köprülüzâde Mehmed Fuâd'ın "Gazâl-i Ruhûm" şiirinin Ali Nâci'nin "Serâb'ından intihâl" olduğunu belirtir(Halit Fahri, 1328: 325).

Rübâb'da, toplanan edipler Nesl-i Âtî Beyannâmesi'yle amaç ve ilkelerini duyururlar(Rübâb, 1328; 338). Şahâbettin Süleyman, onlara "Fecr-i Âtî'den ayrı bir mesleğiniz yok" ifadeleriyle konumlarını hatırlatır(Polat, 1982: 146). Onlarsa ayrı birer edebî şahsiyet olduklarını ve Fecr-i Âtî'den daha iyi eserler yazabileceklerini iddia ederler(Ali Naci, 1328a: 338). Ayrıca Yeni Nesil edipleri, Köprülüzâde Mehmed Fuad'ı "İttihâd ve Terakkî'nin para mukabilinde dimağını satan bir oyuncağı", Celâl Sâhir'i ise "saâdetini İttihâd ve Terakkî'nin milleti uçuruma götüren siyâsetine sefil bir âlet-i ihtirâs" olmakla suçlarlar(Polat, 1982: 147).

Rübâb'daki tenkitlerden cesaretlenen Mehmet Rauf, Fecr-i Âtî'yle Yeni Nesil edipleri arasındaki polemikleri Servet-i Fünûn'a taşır. Yazara göre "Fecr-i Âtî, erkânı arasında pek müstesna kabiliyetler pek müstesna kalemler olmasına rağmen" encümen edebiyatta büyük işler yapamamıştır(Mehmed Rauf, 1328: 291). Mehmed Rauf, daha sonra Fecr-i Âtî'nin "az bir zamanda iflasına karar" vermenin doğru olmadığını, encümenin iflasının "bizzat Türk edebiyatının iflâsı" olabileceğini belirtir(Mehmed Rauf, 1328a: 315). Bu yazılara cevap veren Hamdullah Subhi, Fecr-i Ati karşısında yeni bir edebi neslin ortaya çıktığından

encümenin eskidiği şeklindeki görüşleri reddeder(Hamdullah Suphi, 1328: 340). Ali Nâci bu yazıya verdiği cevapta Edebiyât-ı Cedîde ile Fecr-i Âtî'yi karşılaştırır(Ali Naci, 1328: 361). Ali Nâci'nin yazısına Fecr-i Âtî'den kimse cevap vermezken Rübâb'daki bir yazıda Servet-i Fünûn'un Fecr-i Âtî'ye sahifelerini kapatmasından duyulan üzüntü dile getirilir(Rübâb, 1328: 376). Ali Nâci ise "Fecr-i Âtî'nin enkaz hâline geldiğini, bu enkaz üzerine yeni bir edebiyat kuracak olanları da bazı tehlikelerin" beklediğini belirtir(Ali Naci, 1328: 409).

Rübâb'da, Fecr-i Âtî'yi savunan Şahâbetin Süleyman'la "Yeni Nesil" edipleri arasında anlaşma vardır. Buna göre; Yeni Nesil, encümene "hücum edecek; Şahâbetin Süleyman, sözde kendi sanat okulunu müdafaaya girişecek", Yeni Nesil ediplerini "tanıtmaya yol açsın diye, tavizli yoldan, atıp tutmalarına" açık kapı bırakacaktır(Halit Fahri, 1970; 39). Yeni Nesil edipleri Rübâb'dan sonra Nihâl'i, daha sonra Safahât Mecmuası'nı yayımlar. Bu derginin ilk sayısında Şahâbetin Süleyman onları "Nâyiler" adıyla tanıtırken kendini hala "Fecr-i Âtî'ye mensûb" hisseder(Şahâbetin Süleyman, 1330: 3). Onun çabaları Fecr-i Âtî Encümeni'ni tekrar toplayamaz. Fecr-i Âtîciler 1912 yılının sekizinci ayına kadar Servet-i Fünûn'da yazı ve şiirlerini yayımlanmaya devam eder. 1912 yılının sonu Fecr-i Âtî Encümeni topluluğunun da sonu sayılabilir. Fecr-i Âtî Encümeni'nin kuruluşu "1909 yılı şubatının dördüncü haftası", dağılışı "1912 yılının bitimidir". Fecr-i Âtî'nin "yazınsal varlığı yaklaşık 3 yıl 10 ay, 5 gün" sürmüştür (Dizdaroğlu, 1979: 115).

5. Fecr-i Âtî Encümeni-i Edebîsi'nin Özellikleri: Fecr-i Âtîciler yeni Türk edebiyatında Tanzimat ve Servet-i Fünun'un ardından üçüncü nesil olarak kabul edilir(Yücel, 1989: 59). Şahâbetin Süleyman'a göre Edebiyât-ı Cedîde "sanat sanat içindir", Fecr-i Âtî "sanat şahsî ve muhteremdir" derken, her iki nesil birleşmektedir(Şahâbetin Süleyman, 1328a: 150). Fazıl Ahmet "Fecr-i Âtî namı altında toplanıp kıymetli eserler vücuda getirmeyi istemekle" iyi bir şey yaptıklarını belirtir(Fazıl Ahmet, 1991: 38). Refik Halit ise Fecr-i Âtî'nin Millî Edebiyat'ı hazırladığını ifade eder(Dizdaroğlu, 1979: 119). Bu görüşlere rağmen Fecr-i Âtî Encümeni Türk edebiyatı tarihinde hak ettiği yeri alamamış, encümen olmaktan ziyade dönemin "gençlerinin bir büyük coşku ve hareket ile edebiyatta bir hamle gerçekleştirmek istemelerinin ifadesi"(Parlatır, 1998: 193) olarak değerlendirilmiştir. Halbuki "özgür koşuk", Fecr-i Âtîciler elinde, daha genişlemiş, Ahmet Haşim, türün başarılı örneklerini vermiştir. Encümen şairleri, "şiir dilini, Servet-i Fünuncuların bıraktığı yerden daha ileri götürmeye" çalışmış, "duyarlı" bir şiir dili kurmaya çalışmış, "imgenin şiirdeki payının önemine dikkat" etmişlerdir. Encümen edipleri, tiyatrodaki "toplumun kimi katlarını, oralarda geçen olayları" sergileyerek Servet-i

Fünuncuları geride bırakmıştır. Onlar “sanatı toplumdan soyutlamamış, sanatın bir işlevi olduğunu” kabul etmiştir(Dizdaroğlu, 1979: 118).

Kaynakça

- Ahmed Rıfkı. (1327), “Blöf Sîmâlar”, *Eşref*, Sayı. 20, 2.
- Ali Canip. (1325), “Fecr-i Âtî ve Muarizini”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 988, 407.
- Ali Naci. (1328), “Şahâbeddin Süleyman Bey’e”, *Rübâb*, Sayı. 26, 290.
- Ali Nâci. (1328a), “İkinci Cevab”, *Rübâb*, Sayı. 30, 338.
- Ali Nâci. (1328b), “Üçüncü Cevab”, *Rübâb*, Sayı. 32, 361.
- Ali Nâci. (1328c), “Tehlike”, *Rübâb*, Sayı. 36, 409.
- Arı. (1326), “Celâl Sâhir Bey’le Mülâkat”, *Gıdık*, Sayı. 35, 275.
- Başol, C. (1941), “Tedkîk: Fecr-i Âtî”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 2343, 100.
- Başol, C. (1941a), “Tedkîk: Fecr-i Âtî”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 2346, 143.
- Bir İntihâr-ı Musîb, (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 57, 3.
- Bir Şair-i Nâ-gâh Zuhur, (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 35, 7.
- Blöf Sîmâlar, (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 55, 3.
- Bugünküler, (1327), *Genç Kalemler*, Sayı. 1, 3.
- Celal Sahir. (1326), *Servet-i Fünûn*, Sayı. 931, 294.
- Diken, (1326), “Destan”, *Kalem*, Sayı. 86, 7.
- Dizdaroğlu, H. (1979), “Kuruluşunun 70. Yılında Fecr-i Âtî Topluluğu”, *Ulusal Kültür*, Sayı. 5, 83-119.
- Edhem Hidayet. (1327), “Erganûn İçin”, *Genç Kalemler*, Sayı. 10, 166.
- Fazıl Ahmet. (1991), *Kırpıntı*, 2. baskı, Arba Yayınları, İstanbul.
- Fecr-i Atî Encümen-i Edebisi Beyannamesi, (1910), *Servet-i Fünun*, Sayı. 977, 277.
- Fecr-i Âtî Müntesiblerinden Elif, Be, (1910), “Vakvaka”, *Hayal-i Cedid*, Sayı. 49, 2.
- Hakkı Tahsin. (1328), “Bataklıkda”, *Rübâb*, Sayı. 22, 234.
- Halit Fahri. (1328), “Fecr-i Âtî İntihâllerinden”, *Rübâb*, Sayı. 29, 325.
- Hamdullah Subhi. (1328), “Fecr-i Âtî’nin İflâsı”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1107, 340.
- Handekâr Sahife, “Tahsin Nahid”, (1328), *Genç Kalemler*, Sayı. 6, 112.

- Hayal-i Cedid*, (1326), Sayı. 5, 4.
- İğne, (1910), “Fecr-i Âtî Şairlerinden”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 41, 3.
- İzzet Melih. (1919), *Tezad*, 2. tab, Sabah Matbaası, İstanbul.
- Jupon. (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 52, 2.
- Jupon. (1910a), “Laklaka-i Uslubiye”, *Hayâl-i Cedid*, Sayı. 33, 1.
- Kahkaha, (1327), “Handekâr Sahife”, *Genç Kalemler*, Sayı. 11, 152.
- Karanlığa Doğru, (1328), *Rübâb*, Sayı. 34.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1990), *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, 2. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Korse. (1910), “Fecr-i Âtî (Fırtına)sı”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 32, 3.
- Korse. (1910a), “Merhum Kamer”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 46, 3.
- Küçük Şeyler, (1910), *Hayâl-i Cedid*, Sayı. 12.
- M. K., “Saika” (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 52, 2.
- Mehmet Rauf. (1328), “İflâs-ı Edebiyat”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1106, 291.
- Mehmet Rauf. (1328a), “Fecr-i Atî'nin İflâsı”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1105, 315.
- Müfit Ratip. (1326), “Fecr-i Âtî Hakkında”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 990, 19.
- Ozansoy, H. F. (1970), *Edebiyatçılar Çevremde*, Sümerbank Kültür Yayınları, Ankara.
- Papağan, (1326), “Pembe Hayâl Yahud Fecr-i Âtî”, *Gıdık*, Sayı. 7, 54.
- Parlatır, İ. (1998), “Fecr-i Âtî “Bir Edebiyat” mı”, *Journal of Turkish Studies*, Volume 22, 1998, Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University
- Pembe Balon, (1326), *Kalem*, Sayı. 86, 3.
- Polat, N. H. (1982), “Yeni Nesil Tarafından Rübâb Mecmuası'nda Fecr-i Âtî'ye Karşı Yürütülen Mücâdele”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı. 19, 142.
- Raif Necdet. (1326), “Musahabe-i Edebiye”, *Resimli Kitap*, Sayı. 18, 460.
- Refik Halit. (1325), “Tahsin Nahid”, *Kalem*, Sayı. 7, 6.
- Refik Halit. (1325a), “Celâl Sahir”, *Kalem*, Sayı. 76, 5.
- Refik Halit. (1325b), “Yeniler I”, *Eşref*, Sayı. 21, 1.

- Refik Halit. (1325c), “Yeniler II”, *Eşref*, Sayı. 22, 1.
- Refik Halit. (1325d), “Yeniler”, *Eşref*, Sayı. 23, 1.
- Refik Hâlit. (1940), “Sinâ-yı Emel ve Fecri-i Atı”, *Yeni Mecmua*, Sayı. 38, 6.
- Reşat Fevzi. (1930), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1775, 185.
- Reşat Fevzi. (1930a), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1776, 200.
- Reşat Fevzi. (1930b), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1777, 215.
- Reşat Fevzi. (1930c), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1778, 234.
- Reşat Fevzi. (1930d), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1779, 252.
- Reşat Fevzi. (1930e), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1782, 296.
- Reşat Fevzi. (1930f), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1781, 286.
- Reşat Fevzi. (1930g), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1783, 314.
- Reşat Fevzi. (1930h), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1784, 327.
- Reşat Fevzi. (1930ı), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1788, 931.
- Reşat Fevzi. (1930i), “Fecr-i Âtî Nasıl Bir Teşekkürdü”, *Servet-i Fünûn*, Sayı. 1789, 410.
- Rûh-ı Bî-Kayd, (1910), *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 13.
- Rübâb*, (1328), Sayı. 29, 376.
- Saldîde, (1326), “Bedbaht Şair”, *Gıdık*, Sayı. 25, 141.
- Selâhaddin Enis. (1328), “Gençlik ve Edebiyât”, *Rübâb*, Sayı. 23, 251.
- Şahâbettin Süleyman. (1328), “Bataklıkda”, *Rübâb*, Sayı. 21, 314.
- Şahâbettin Süleyman. (1328a), “İnkâr”, *Rübâb*, Sayı. 24-25, 257.
- Şahâbettin Süleyman. (1328b), “Bir Bilanço”, *Rübâb*, Sayı. 15.
- Şahâbettin Süleyman. (1330), “Nâyî”ler”, *Safahât-ı Şi'r ü Fikr*, Sayı. 1, 3.

- Şinâver. (1910a), “Tenzih”, *Hayâl-i Cedid*, Sayı. 16, 2.
- Şinaver. (1330), *Divançe-i Şinâver*, Nefâset Matbaası, İstanbul.
- Şinâver. (1910), “Balodan Çıkarken”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 21, 2.
- Şinâver. (1910b), “Blöf Sîmalardan”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 55, 3.
- Şinâver. (1910c), “Poezi”, *Hayâl-i Cedîd*, Sayı. 19, 2.
- Tahsin Nahid. (1326), “Rûh-ı Bî-Kayd”, Tanin Matbaası, İstanbul.
- Tahsin Nahid. (1327), “Tenkid-Siyah Kitap Münasebetiyle”, *Genç Kalemler*, Sayı. 1, 5.
- Tevcihât ve Havâdis, (1909), *Servet-i Fünûn*, Sayı. 930, 147.
- Tuhaf Fıkralar, (1326), *Gıdık*, Sayı. 84, 7.
- Yakup Kadri. (1325), “Yeniler; Refik Halit”, *Eşref*, Sayı. 51, 2.
- Yeni Lisan, (1911), *Genç Kalemler*, Sayı. 2, 26.
- Yücel, H. Â. (1989), *Edebiyat Tarihimizden*, 2. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ziba. (1325), “Yeniler: Celâl Sâhir”, *Eşref*, Sayı. 28, 4.